

BALASSI BÁLINT ÖSSZES MŰVEI

Összeállította Eckhardt Sándor I–II. 427, 158. 1. Akadémiai Kiadó Bp. 1951. 1955.

A régi magyar irodalom barátai és kutatói örömmel és igen nagy meglepéssel vették kezükbe Balassi Bálint összes műveinek új, kritikai kiadását. Régi adósságot törlesztett a két kötet összeállítója: Eckhardt Sándor, aki hosszú évek széleskörű kutató munkájával megoldotta a szerteágazó problémákat és a Balassi kutatás feladatait e kritikai kiadással újra fogalmazta. Az új kritikai kiadást végiglapozva Erdélyi Pál szavaira emlékeztünk: »Magában véve a Balassa kérdésnek is van története s annak fejlődése szinte oly érdekes, mint Balassa Bálint költői egyéniségének kibontakozása. Ellentétek és feltevések váltogatták egymást, míg nem az idő megfordult felette s a trubadur helyét elfoglalja az oligarcha, a vallásos költőt meghaladja a szerelmeknek lángoló szívű dalnoka. Az illúziók szétfoszlottak s előttünk áll a XVI. század erős, dacos és hatalmas daliája.« (Balassa Bálint Bp. 1899. 5 l.) A Balassi kutatók közül senki nem tett annyit, mint Eckhardt Sándor, hogy a Balassi kérdés felett az idő megforduljon. Több, mint egy emberöltővel ezelőtt, az induló fiatal irodalomtudós Balassi irodalmi mintáiról szóló doktori értekezésében megkereste »helyét a XVI. századi európai költészet szövevényében.« Azután, három évtized múltán a »Magyar írók« sorozatban megjelent Balassi monográfiája kiváltotta belőle azt az igényt, hogy eddigi ismereteinket szigorú kritikával felülvizsgálja és az ismert és már-már megmerevedett Balassi arcképet új adatokkal kiegészítse. »Felverte a levéltárak sűrűjét az első nagy magyar költő körül« és munkájának nagyszerű eredménye »Az ismeretlen Balassi Bálint« szinte követelte, hogy a Balassinak tulajdonított versek sűrűjében is rendet teremtve, elkészítse a kritikai kiadást. Ennek is megvolt, mint a második világháború borzalmaiban, annyi tudományos munkának, alkotásnak a maga viszontagságos sorsa, de mégis 1951-ben megjelent az első kötet és ez év tavaszán,

a második kötet megjelenésével teljes lett a várva várt új, minden eddiginél teljesebb és hitelesebb kritikai kiadás.

Az összes művek magukba foglalják, az első kötetben: Balassi költeményeit, a Júlia pásztordramát, emlékiratait és levelezését, a második kötetben Bock Mihály Fűves kertecskéjének és Campian Edmond Tíz okok c. művének fordításait és pótlásokat az első kötethez, köztük az újabban előkerült: Balassi sajátkezű vers szemelvényeit. Dézsi Lajos, Balassi kiadásának második kötetében közel száz olyan verset szedett össze, amelyet egyik-másik kutató, vagy éppen maga Dézsi, Balassinak tulajdonított. Természetesen ezzel rendkívül bonyolulttá tette a Balassi versek hitelének kérdését és megnehezítette azok áttekintését. Éppen ezért Eckhardt először a szöveg hagyományt tisztázta, a Balassa-kódex és a nyomtatott kiadások alapján.

Munkáját kétségkívül megkönnyítette, hogy használhatta előbb a Balassa kódex Varjas Béla közzétette fénymásolatait, majd magát, a Széchenyi könyvtárba került Balassa kódexet is, hiszen ezt a kéziratot már fél évszázada nem látták, nem használhatták kutatóink. Az 1939-ben előkerült első bécsi kiadás ismerete elősegítette a nyomdai szöveg hagyomány tisztázását is. A kézirat és a legrégebb kiadások szövege egymáshoz való viszonyának és a szövegek egymásutánjának megállapítása után hozzáfoghatott a Balassi által leírt szöveg helyreállításához. Ezt a munkát úgy végezte el, hogy egyetlen Balassi kezéből származó verskéziratot nem ismert. De rendelkezésére állottak Balassinak egyéb, éppen az általa felkutatott és tetemesen megszaportott prózai kéziratok. A Balassa-kódex Varjas Béla megállapítása szerint Balassi kézírata másolatának másolata, éppen ezért mondja Eckhardt »semmi okunk, hogy a költő szövegét, hangrendszerét, írását kizárólag e kézirat (ti. Balassa-kódex) alapján bíráljuk el és örökössük meg, annál kevésbé, hogy a

másolók számos hibás olvasatukon kívül saját nyelvjárásukat és írásmódjukat is belevitték a költő szövegeibe és így az énekek meglehetősen eltorzítva jutottak reánk. Az a két és féllapos összefoglalás, amely »Balassi Bálint nyelve és írása« megállapítása körül végzett kutatásainak eredményeit összegezi, mintája a kritikai kiadásokat megalapozó szövegvizsgálat leglényegesebb feltétele megteremtésének. Voltaképpen ebben van Eckhardt szövegközlésének kulcsa. A legnagyobb gonddal és alaposzággal vizsgálta felül a kéziratok és nyomtatványok szövegeit és azokat a megállapított elveknek megfelelően, nem ugyan eredeti helyesírásában, de nyelvi, tehát hang és szóalakokban visszaállította. A Balassa-kódex és a nyomtatott kiadások szövegét csak annyiban tartotta meg, amennyiben az Balassi nyelvvel és helyesírásával egyezik. A kritikai kiadás szövegét megállapító munkájának minden részletét végig kísérhetjük a gazdag és nagyon bőséges jegyzetekben.

A »Változatok, dallamok, jegyzetek« cím alatt egybefoglalt és közölt jegyzetek voltaképpen nemcsak a szöveg magyarázatát adják, hanem a Balassi kutatás eredményeit foglalják sokszínű szintézisben egybe. Két Balassi könyvének minden részletproblémát ismerő, azokra megoldást is kereső anyagismeretével állapítja meg az egyes Balassi versek keletkezésének körülményeit, a költő élettörténetéből következő magyarázatát, közli a szövegváltozásokat, s ha ismeretek, a versek dallamát. Megvizsgálja a nótajelzéseket és a szövegforrások elemzésénél felhasználja a maga úttörő kutatásainak eredményeit, de nem ejti el a Balassi filológia egyetlen kis adalékát sem. Másfélszáz lapon át kapjuk a történeti; filológiai adalékok gazdag tárházát, egyben példát a jövő kutatásának és az akadémiai szabályzat első tökéletes megvalósítását.

A versek kiadását az »Emlékiratok« és a »Levezés« két csoportja követi. A szövegközlés módszere mindenben azonos a versekével, csak a jegyzeteket nem elkülönítve, hanem egyenként, a levelek után közli. Ez a helyes és gyakorlati szempontból hasznosabb, mert a levelek olvasását megkönnyíti.

Amikor az első kötet megjelent, élénk sajnálattal állapítottuk meg, hogy Balassi egyéb művei közül csak a Júlia pásztor-dráma szerepel a versek után. Ez a hiányérzet oszlott el ez év elején, amikor négy év múltán, végre második kötetben megjelent a »Füves kertecske« és a »Tíz okok« Balassi prózai fordításai és utánok még pótlások az első kötethez. A két prózai munka kiadása már önmagában is öröm a

régi magyar irodalom kutatói számára, hiszen mindkettő unikum példányban maradt csak meg és a Füves kertecske egyetlen példánya sajnos Budapest ostroma alatt elveszett. A hasonló kiadásokban elég szegény irodalomtörténetírásunk, szegény a régi magyar irodalom prózai alkotásainak újra való kiadásaiban is. Ezért is jelentős Eckhardt kiadása, amely most két unikum művet ad a mai olvasók kezébe. A két prózai munkát követő »Pótlások« legjelentősebb darabja a Stoll Béla felfedezte »Balassi Bálint sajátkezű versszemlélényei.« Az öt versidézlet jelentőségét a szerencséskezű felfedezőn kívül illetékes tollak méltatták, van azonban ezeknek a kritikai kiadás szempontjából is különös jelentőségük: Eckhardt, szövegközlését hitelesítik, igazolják.

Természetesen felmerül bennünk az a kérdés, hogy ez az oly sok értékkel gazdag kiadás, mennyivel vitte előbbre a Balassi kutatást, mennyiben zárja le az eddigi eredményeket és mennyiben mutat előre. Az Eckhardt által gondosan lemért anyagból, annak újra értékelése után kihullott minden oda nem illő, vagy használhatatlan adat, legyen az szöveg, életrajzi adalék, vagy bárminő eredménye a szerteágazó, sokszor áthatolhatatlan bozóttá sűrűsödött Balassi kutatásnak. E két kötetben együtt van mindaz, ami hitelesen Balassi kezéből került ki. Úgy véljük, hogy kritikai kiadásokról lévén szó, ez a legnagyobb eredmény. A Balassi mű körvonalainak már Thalyról és Sziládyról megkezdődött elmosódása most lezárult. Eckhardt végre rendet teremtett a versszövegek között. Csak a Balassi-kódexből és az első bécsi kiadásból ismert, kétség-telenül hiteles verseket közölte, hozzájuk adva a jegyzetekben azok variánsait. A Dézsi kiadásban már vaskos köteté bővült, Balassinak tulajdonított versekkel már nem is foglalkozik, mert azok Balassihoz való kapcsolásának semmi tárgyi alapja nincsen. Csupán a legnépszerűbb »Balassi vers«, az »Ősi harmat után« szövegével tesz kivételt. Összes változatait közli a versek függelékében, de maga azon a véleményen van, hogy e változatok egyikét sem lehet Balassinak tulajdonítani. A Füves kertecske és a Campian fordítás eredeti és fordított magyar szövegének közlésével pedig helyreállította az eddig egyoldalúan ismert Balassi arckép egyensúlyát. A költő és a lírikus mellett abban most már jelen van a költői és a vallásos próza mestere is, aki kitűnő érzékel fordította le Bock és Campian műveit.

A kritikai szövegközléssel, de méginkább a Balassi-filológia eredményeinek újra lemérésével Eckhardt előkészítette az utat

Balassi költészetének újra értékeléséhez. Ha szembeállítjuk Szilády, Dézsi és Eckhardt kiadásait, nemcsak a közlés filológiai pontossága az, ami őket megkülönbözteti. Eckhardt nem ad életrajzi bevezetést; mégis az ember és a mű ketőssége nála domborodik ki jobban. Azok a ciklusok, melyekbe Balassi verseit foglalta, az emberi életéhez igazodnak és a ciklusokba válogatásnak megvan a költői igazsága is. És ezt Eckhardt a nagyszerű, minden adatában pontosan újramért jegyzet apparátussal igazolja. Nem kétséges az, bárki fogjon is ezután Balassi életének, költészetének vizsgálatához, tőle kell kiindulnia. Több mint nyolcvan esztendő Balassi kutatásának summája ez a kiadás, de e nyolcvan esztendő második felében Eckhardt járt a kutatók élén. Abban is, hogy Balassi életének dokumentumait újabb és újabb adatok tömegével egészítette ki. E kiadásban együtt vannak a hányatott sorsú ember életének dokumentumai. Az emlékiratok és levelezés csoportjában együtt van minden eddig ismert hiteles, Balassi kezéből származó, vagy az ő akaratából készült okmány, biztos alapja Balassi újraírandó életrajzának. Ez az új Balassi életrajz egyik fontos feladata az új Balassi kutatásnak, melynek irányait

Eckhardt e kiadás bevezetésében kijelölte. Útalt arra, hogy a Magyar irodalomtörténeti Társaság tervbe vette Balassi életrajzának megírását és munkásságának újraértékelését. Joggal és a jól végzett munka öntudatával tehetette hozzá: »Kiadásunk ehhez megadja az alapot.«

A két kötet átlapozása, áttanulása után nem a kritikus bíráló szava kívánczolt papírra, hanem a tiszteletadásé. Eckhardt a férfikor delén visszatért oda, honnan tudóspályája elindult. Egy emberöltő tudományos munkásságának tapasztalatait hozta magával és az újra kezdett Balassi kutatás eredménye váratlanul gazdag volt: könyvek és tanulmányok sora után, a kritikai kiadás. De van e nagy munkának egy másik, nem kevésbé nagy eredménye is: *Eckhardt Sándor példája*. A magyar irodalomtudomány munkásai büszkén tudják, hogy tudományunk idősebb munkásai között ő is velük és előttük halad, példát mutat és lankadatlan munkára buzdít. Olyan munkára, amely a legmagasabb célra tekint és nagyszerű eredményekkel éri azt el. A Balassi kritikai kiadás pedig ilyen munka nagyszerű eredménye.

Jenei Ferenc

JÓKAI MÓR: IRÓI ARCKÉPEK

Sajtó alá rendezte és válogatta Bisztray Gyula. Művelt Nép, Bp. 1955.

A Jókai válogatott irodalmi cikkei és visszaemlékezései tartalmazó kötet megjelenésével a Művelt Nép Könyvkiadó hasznos szolgálatot teljesített. Mikszáth írói arcképeinek 1953-ban kiadott gyűjteményéhez ilyen módon egy hasonlóan szép és gazdag anyagú Jókai-kiadvány csatlakozott. A válogatás és sajtó alá rendezés munkáját most is *Bisztray Gyula*, az említett Mikszáth-kötet összeállítója végezte. Am feladata ezúttal lényegesen nehezebb és bonyolultabb volt, mint Mikszáth esetében, hiszen Jókainak körülbelül kétezerre menő, nagyobb részt egykorú újságok és folyóiratok hasábjain szétszórta publicisztikai dolgozatából kellett a legértékesebb és legjellemzőbb darabokat kiválasztania. Jókai ilyen irányú munkásságának egészéről persze csak műveinek tervbevétt (és remélhetőleg már a közeljövőben meginduló) kritikai kiadása adhat majd képet. Egyelőre még, amint Bisztray is említi bevezetésében, teljesnek tekinthető Jókai-bibliográfia sem áll a kutató rendelkezésére. Annál többre kell tehát értékelnünk Bisztray odaadó, gondos munkáját, amely így is számos kevésbé ismert, elfelejtett Jókai-írást hozott napvilágra és a

gyűjtemény anyagát csaknem felerészben olyan cikkekből állította össze, amelyek mind a százkötetes nemzeti kiadásból, mind pedig a később kiadott posthumus kötetekből hiányoznak s önálló könyvben itt jelennek meg először.

A szerkesztés szempontjairól Bisztray a kötet előszavában ad számot. Eszerint a gyűjtemény tartalmát csak Jókai önvallo-másaiból és írói arcképeiből válogatta; általános irodalmi kérdéseket tárgyaló dolgozatait, színházi cikkei és leveleit pedig egy későbbi kiadvány számára tartotta fenn. (Bízunk benne, hogy erre az újabb Jókai-kötetre nem kell nagyon sokáig várakoznunk.) A könyv első ciklusát Jókainak saját magáról és pályájáról szóló írásai alkotják.

Az önéletrajzi visszaemlékezéseken kívül ide kerültek azok az *ars poetica* jellegű, Jókai művészi elveit summázó fontos megnyilatkozások, amelyeket főképpen egyes regényeinek elő- és utószavai tartalmaznak. A második — terjedelmesebb — rész a Jókai író-kortársairól szóló, s működésük időrendje szerint csoportosított cikkeket foglalja magában. A kötetbe felvett dolgozatokat